

51.345

5134

a M

III 12
51345

Különlenyomat

a Magyar Gyógyszerésztud. Társaság Értesítője 1936. évi 2. számából.

Dr. Vámosy Zoltán :

BALOGH KÁLMÁN.

K. BALOGH.

Pápa, 1936. Főiskolai könyvnyomda.

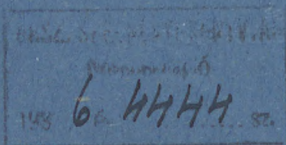
Ar
koroln
ember
harcolt
utakat
kony s
igazabl
ideálok
reknek
meik, I
nek a
leromb
jaikat.
mint a
úgy, h
hasson
hibáiva
dent va
benne
s amit

Ar
személ
viszony

*
szeptemb

51345

BALOGH KÁLMÁN.*

(1835—1888.)

Ama lelki hatások közül, melyek legmélyebb befolyást gyakorolnak szellemünkre és jellemünkre, — első helyen áll a nagy emberek példája, kik a közepes mértéken túlnőve ideálokért harcoltak, igazságokat kutattak, emberiségnek és kultúrának új utakat mutattak. Annál nagyobb a hatásuk, különösen fogékony s teremtmény válggyal telített ifjú lelkekre, minél élesebb és igazabb reflektor fényébe vannak állítva és nem utolérhetetlen ideáloknak, hanem hozzánk hasonló, de körünkből kinőtt embereknek tűnnek fel, kiknek ugyanolyan emberi szenvedéseik, örömeik, hétköznapi vágyaik és küzdelmeik is voltak, mint amilyenek a mi szellemünk röptit korlátozzák, de akik a korlátokat lerombolták, és azokon túlnőve mégis elérték magasabb céljaikat. Ezért alig ismerek fontosabb és nehezebb feladatot, mint az életrajzíróét, aki ezt a reflektort igazítja és beállítja úgy, hogy szereplőjének rendkívüli volta, nagysága lelkesítően hasson s azért mégis ember maradjon, a maga gyöngéivel, hibáival, ha kell tévedéseivel is rokonszenves ember, kinek mindent vagy legalább is sokat meg lehessen bocsátani azért, ami benne épen rendkívüli volt, amiért szenvedni, küzdeni tudott, s amit életének sikere gyanánt áldásul hagyott az utókorra.

Aránylag könnyű a helyzete a kortárs-émlékezőknek, akik személyes emlékeik alapján közelebbről látják hősiüket, s a viszonyokat, az időket is jobban ismerik, miket vele együtt

* Születésének 100-ik évfordulója alkalmából Szolnokon, 1935. évi szeptember hó 29-én rendezett ünnepélyen tartott emlékbeszéd.

éltek át: de viszont könnyen esnek a szubjektivitás bűvkörébe, hol nagyítóval, hol kicsinyítővel látva a dolgokat, sőt bizony az is megesik, hogy saját személyük, saját szereplésük nyomul előtérbe és az emlékezés jellege egocentrikus lesz. Nehezebb helyzetben vannak az arckép megfestésében a későbbi életrajzírók, kik az intimitásokat már nem élték át, de hősiüket életük nagy munkájával egységesebben összeforrrva látják és őt az idők távlatán át kiforrott kritikával mérik.

Ilyen nehéz helyzetben levő, hőset és cselekedeteit 50 év távlatán át szemlélő emlékezőnek érzem én itt ma magamat, Balogh Kálmán születésének centenáriumán, mit ez a magyar kultúrával áthatott város arra használ föl, hogy mai ifjainak buzdítására, a bennük rejtett magyar őserő aktiválására emléktáblával jelöli meg azt a régi házat, melyben e nagy fia, az orvosi tudomány és az orvoslás fáradhatatlan harcosa ezelőtt száz évvel napvilágot látott.

Nem éltem át vele küzdelmeinek korszakát, csak a hallgatóság padjaiból ismertem őt, — fájdalom! — már mint emberi roncsot, kit úgy támogattak be csaknem vakon a katedra karoszékebe. Krétafehér arca ijesztően világított ki a dús, barna szakálból, s aránytalanul magasan domborodó homloka erélyt és szellemi felsőbbiséget sugárzott. De nemcsak sugárzott; ez a felsőbbrendűség rögtön áradni is kezdett felénk éles hangú, kissé akadozó beszéde útján — mondják fiatal korában erősen dadogó volt, — mihelyt hű szolgája fülébe súgta, hogy mi következik. Mert óriási tudásának nekünk szükséges ismeretmorzsáit készülés és vezérfonal nélkül adta le mindig, hiszen vakon jegyzetet nem is használhatott és ha követtük előadásait félelmetes anyag- és adathalmazú híres kommentárjában, sohse tudtuk rajtakapni, hogy valami lényegeset kihagyott volna, vagy akár csak a sorrendet megváltoztatta volna. Mondják, hogy az egész 1145 oldalas nagy munkáját betéve tudta; annyi bizonyos, hogy a vegyi képleteket, cserebomlásokat, fizikai vagy kísérleti számadatokat oly töprengés nélkül szedte elő rettenetes memóriájából és oly gyorsan diktálta asszisztensének vagy a reakciókat végző szolgájának, hogy alig birták követni. Előadásai kissé szintelenek, bár mondatai világosak, jól megfogalmazottak voltak, mégis, talán inkább a hanghordozás egyformasága és a mondatvégi pihenők hiánya folytán fárasztók voltak. Növelte ezt az is, hogy mindig szárazon tárgyhöz tartotta magát,

nem fűszerezte beszédeit tréfákkal, sőt még gyakorlati vonatkozásokkal sem, s pihentetőül csak kísérletei szolgáltak, mert — ami abban a korban még szokatlan ritkaság volt — előadásai mindig demonstratívek voltak, igaz, hogy inkább kémiai és növényyszövet-tani téren, mint hatástani szempontból.

Mi hallgatók olyan borzalommal vegyes csodálkozó tisztelettel tekintettünk reá és bár reggel 7—8-ig tartotta előadásait, el nem mulasztottunk volna egyet sem; inkább gyertya mellett keltünk és az újságkihordókkal egyidőben loholtunk az egyetemre. Igyekeztünk jegyezni, ami az ő tömör előadása mellett igen nehéz feladat volt, s ezért feljegyzéseink sokszor hiányosak maradtak. Tankönyvünk nem volt, s az ő előadásaihoz, melyekben egyenlő figyelemben részesült a gyógyszerisme és a Magyar Gyógyszerkönyv, valamint a gyógyszerhatástan és méregtan is, — egy német tankönyv sem illett. Hires 1145 oldalas kommentárjából pedig képtelenség volt a készülés, már csak azon egyszerű oknál fogva is, hogy csak antikváriusnál vagy kéz alatt lehetett kapni, mert elfogyott és agiója eredeti árának háromszorosára szökött; — nekem egy szegény szigorlótól 16 forintért sikerült egy alig használt példányt szereznem, mit még most is sokszor veszek igénybe, ha valami ritkább gyógynövénynek vagy régi gyógyszeres therapiának utána kell néznem. De tanulni diáknak ebből a szörnyű vastag könyvből igazán nem lehetett.

Igy aztán a nyomasztóan nagy tudományú professor szigorától félve vizsga előtt kurzusokra szorultunk és ezek kétfélék voltak: az assistens úr által tartott három hónapos tudományos cursusok és a hires és nagy tudományú szolga, Springer Ferenc kis cursusai a gyógyszerek és drogok felismerésére. Az előbbit vette minden jóra való, jobbmódu diák, de az utóbbi egyenesen nélkülözhetetlen volt akkori hiányos kémiai ismereteink mellett, ha valaki meg akarta állani a helyét a szigorlaton. Balogh ugyanis megkövetelte, hogy minden gyógyszert fel tudjon ismerni a szigorló, legyen az akár drog, akár vegyi szer, pl. egy oldható vagy oldhatatlan fehér por. A drogokkal a gyakori látás, kézbevevés, s az anyanövény latin nevének bemagolása mellett ez még csak elég könnyen ment a kis cursuson, de már a fehér porok felismerésére bizony tudni kellett volna az egyszerű quantitativ analysis elemeit, amiről a legtöbbünknek halvány sejtelme sem volt. Igaz, hogy Springer

Ferenctől ezt bámulatosan jó dióhéjban meg is lehetett volna tanulni, de ő a gyöngébbek kedvéért még egy ennél sokkal komplikáltabb rendszert is tanított, ami jobb vagy bal szemének hunyorításából, jobb vagy bal bajuszának megpödréséből, egyszeri vagy kétszeri köhhentésből, és hasonló jelekből volt összetéve, melyek a szükséges műveleteket vagy feleleteket jelentették, s amiket szegény szigorlóink igazán jobb ügyre méltó buzgósággal bevágtak, hogy a szigorlaton assistáló Springer Ferenc segítségét igénybe tudják venni.

Pedig nem volt olyan kíméletlen szigorú, s a kinban született feleleteken mulatni is tudott. Emlékszem egy colloquiumomra: a rózsaołajat kérdezte tőlem. Nem jutván eszembe az anyanövény mellékneve, ilyen furcsán kezdtem: »A rózsaołajat nem a Rosa caninából csinálják«. Mosolyra torzult beteg arca és jóindulatúan kiáltott rám: »De nem ám! — hanem melyikből?« — Ez alatt már megszűntak a Rosa Damascenat és meg voltam mentve.

Mindössze ennyi személyes emlékem van róla: egy félév szemlélete és tanulsága az iskolapadban, midőn az orvos legáltalánosabb gyógyító ténykedéséről, a pharmako-therapiáról ő lebbentette fel előttünk a titok fátyolát. De annál élenkebben iródott belém nagyságának, egész orvosképzésünkre, egyetemünk fejlődésére gyakorolt nagy befolyásának emléke hallomás útján, későbbi tanársegédi éveim alatt. Mert Balogh Kálmánt nem temette el a sir; kortársai, tanítványai és kiszemeltjei, kiket éleslátással gyűjtött maga köré mint a jövő embereit, — évtizedeken át regéltek róla, mint emberfölötti emberről, korának merész és jövőbelátó reformeréről és a maga igazságainak tüzőn-vizen át védelmezőjéről. Emlékeim reflector-fénye mellett akarom Önöket végigvezetni Balogh Kálmán küzdelmes életén.

Mert az volt! — Keményen az. 1835-ben született itt, e szép és kultúrával telített városban, Szolnokon, ami az időben aligha sokban különbözhetett egy nagy alföldi falutól. Atyja sóhivatali tisztviselő volt, szegény, de művelt ember, ki igyekezett fiának jobb nevelést adni már csak azért is, mert a kis diák mindig első eminens volt. Pedig egy szörnyű nehézséggel kellett megküzdenie: erősen dadogott. Egy alkalommal el is kellett hagynia az első pad sarok-ülését, mert négyen hívták ki versenyre Cornelius Neposból és ez annyira felizgatta, hogy

beles
azonb
rint a
nehez
dott
lökés
dóan

díjas
tudor
kossá
küzdő

physi
gához
nagy
kutat

az a
jelen
intéze
giájá
hydra
daniv

ami
szöve
théma
1862
fordu

kóréle
a kol
nak, r
ságán
kellet

bár a
szomo
denie
műsze
ből á

belesült. Micsoda kegyetlen rendszer volt az! — az erőseket azonban nem törte le, csak megacélozta. Saját elbeszélése szerint akkor határozta el, hogy leszokik a dadogásról. Ez persze nehezen ment, de 30 éves korában már hosszú beszédeket tudott tartani minden akadozás nélkül, csak kissé szakadozott, olykor lökészerűen hangos beszédjén lehetett észrevenni, hogy állandóan féken tartja beszélő izmait.

Pestre kerülván az egyetemre, mint takarékpénztári napidíjas tartotta fenn magát. Keservesen küzdelmes életet élt a tudományért; mondják egyszer végső keserűségében az öngyilkosságra is gondolt. De erős akarata minden nehézséget leküzdött és 1856-ban doktorrá avatták.

1859-ben az a nagy szerencse érte, hogy Csermák, a physiologia nagyíró professora, a gégetükrözés feltalálója magához vette segédnek. Ez a kiváló tudós és experimentator nagy hatással volt reá, magával ragadta, belevitte a kísérleti kutató munkába. Ennek a lázas önmagára találásnak bizonyosága az a cikksorozat, ami az Orvosi Hetilap 1860. évfolyamában jelent meg tőle ezen a címen: »Közlemények a pesti élettani intézetből«, melyekben a vérfoltok vizsgálatával, a vér physiológiájával, a szív anatómiájával és működésével, a véredények hydraulicájával kísérletes vizsgálatok útján foglalkozik és mondanivalóját tömören, egy fölösleges mondat nélkül írja meg, ami írásait később is mindig jellemezte. 1861-ben már kórszövettani vizsgálatokat közöl, gyógyszer-tani és egészség-tani témákról ír, ami korán jelentkező sokoldalúságára mutat. — 1862 és 63-ban mindinkább a kórbonctan és kórszövettan felé fordul érdeklődése s »A köpedék vizsgálatának fontosságáról« ír.

Tudományos munkássága jutalmául 1863-ban a Facultas a *kórélettan magánianárává* habilitálta, de még ugyanez év végén a kolozsvári orvosi sebészeti intézethez nevezték ki rendes tanárnak, mely minőségében aztán alaposan hasznát vehette sokoldalúságának, mert az élettant, a kórtant és törvényszéki orvostant kellett előadnia és a klinikai boncolásokat is végeznie.

Balogh Kálmánt ez a rettenetes feladat nem nyomta agyon, bár a helyzet, mit ebben a sebész-iskolában talált, bénítóan szomorú volt. Tanulatlan, műveletlen hallgatósággal kellett küzdenie és intézete egyetlen szobából és abban egy rozsdás, elavult műszereket és néhány ugyanilyen könyvet tartalmazó szekrényből állott. De ő teljes odaadással vetette magát feladatai meg-

oldására és saját ismereteit tökéletesítve és rendszerbe öntve azzal lepte meg a tudományos világot, hogy 30 éves korában, 1864—65-ben egy két kötetes *élettant*, 65 végén egy *kórtant* és 66-ban egy *gyógyszertant* írt meg és adott ki, melyek az első magyar nyelvű tankönyveink voltak. Az Akadémia, mely már 1864-ben levelező tagjává választotta, élettant még ugyanez évben nagy díjával tüntette ki. E könyveknek tudományos értékükön felül az adott még különös becsét, hogy írójuk kényszerült azokban egy új orvosi magyar nyelv megalkotására is törekedni, amiből később aztán a barátaival együtt írott és az Akadémia által is elismeréssel méltatott »*Magyar orvosi műszótár*« született meg.

Kolozsvári magányában megtanult franciául és angolul is, még pedig úgy, hogy Taylor nagy törvényszéki orvostanának két kötetét lefordította, mit az orvosi könyvkiadó társulat adott ki. Az Orvosi Hetilapnak pedig Markusovszky felszólítására főmunkatársa lett és bőven ellátta a lapot kórbonctani és szövettani leírásaival és méregtani kísérleti cikkeivel.

Ez a rendkívüli termékenység, vagy talán egyszer már kialakult meggyőződéséhez túlmakacs ragaszkodása volt-e az oka — nem tudom — egy nagy tévedésének, amit azért kell megemlítenem, mert pesti kinevezése e miatt kicsi híján, hogy meg nem hiusult. Még 1863-ban, kolozsvári első évében közölt egy cikket a pachymeningitisről, melynek kórképe akkor kezdett kialakulni. Leírva tüzetesen esetét, mi magas lázzal kezdődött, ami azonban három óra alatt elmúlt, de szabálytalan időszakonként még heteken át visszatért, s végül a mindannyiszor alkalmazott jégborogatásokra, jéglabdacsok nyeletésére és hideg sülttel folytatott diatára teljes gyógyulással végződött, úgy discutálja esetét, hogy az lehetett volna ugyan a mások által leírt »leplezett váltóláz« is, — de mivel ilyennek létezésében ő nem hisz és ilyen nincs is, gyógyulással végződött agyhártyalobnak kell azt tartania. Hozzáfűzi, hogy még öt ilyen esetet észlelt, melyek közül négy gyógyult és büszkén utal a híres hollandus belgyógyász: Schröder van der Kolk klasszikus közleményére, ki hét beteget közül hatot veszített el.

Nem osztozhatom Korányi Frigyesnek ama véleményében, hogy a betegészlelésben, klinikai tünetek értékelésében nem volt kellő jártassága és kritikája Balognak, mert ime 1866-ban az Orvosi Hetilapban 13 folytatásban közölt nagy tanulmánya

a bujak
bujakór
kell azt
bóval i
eseteke

Ho
és törté
és meg
mellett

Ne
a kiegy
tásával.
volna a
ban Ru
cája (1
reformj
szaink,
schriftb
csak ki
Bécsbe
gyar ku
keze és

Ez
mert ba
nagy k
is, de
követte
könnye
nézetei
emberé
méltat
egy tu
munkáj
tani ne
val lev
ez a le
lelki ké
tudatla
mészete
káival

a bujakórról minden ízében kifogástalan munka és a zsigeri bujakórtan akkortájt még ritka ismeretéről tesz tanuságot. Tudni kell azt is, hogy Balogh a kolozsvári kórház igazgatójával, Szabóval igen jó barátságban élt, együtt észlelték az érdekesebb eseteket és Balogh még gyakorlatot is folytatott.

Hogy mindezek mellett még arra is ráért, hogy művészetek és történelem iránt is érdeklődjék és pihenőit Erdély kutatására és megismerésére használja fel, az ennyi munkateljesítmény mellett már szinte nem is csodálatos.

Nemzetünk életében sorsdöntő fordulat állott be 1867-ben a kiegyezés bekövetkezésével és az alkotmányos élet helyreállításával. Az egyetem és tudomány is mintha szárnyakat kapott volna a nemzeti ébredés hajnalán. Jelezte már a dolgokat 1866-ban Rupp rectori székfoglalója és az Orvosi Hetilap két tárcája (1867 február 21-én és március 1-én). Az orvosi oktatás reformja komoly és erőteljes lendületnek indulhatott; panaszaink, kívánságaink nemcsak a Wiener Medizinische Wochenschriftben láthattak napvilágot, amit az Orvosi Hetilap aztán csak kivonatossan mert közölni és tanszékeink sorsa többé nem Bécsben és a helytartótanácsban, hanem az alkotmányos magyar kultuszminiszter, Eötvös József báró előtt dőlt el az ő jobb keze és orvossugalmazója, Balassa János befolyása alatt.

Ez a lendület Balogh Kálmán életében is sorsdöntő volt, mert barátai, Balassa, Markusovszky, Korányi, akik jól ismerték nagy képességeit és óriási munkabírását, ha számban kevesen is, de befolyásban és agilitásban annál erősebbek, mindent elkövettek Pestre hozatala érdekében. Ez azonban nem ment olyan könnyen, mert Balogh Kálmánnak, mint kiméletlenül szókimondó, nézeteiben szinte meggyőzhetetlen és állandóan harcrakész, tettek emberének sok ellensége volt. Mindjárt pályája kezdetén nagy méltatlankodást keltett tanársegéd korában írott rideg kritikája egy tudós akadémikus, Pólya József rettenetes nyelvezettel írott munkája fölött, amit az akadémia csak nehezen tudott megbocsátani neki, midőn sorozatos tankönyveinek megjelenése alkalmával levelező tagjául választotta és a nagy díjjal tüntette ki. De ez a lecke sem térítette ki őt kiméletlen tisztító útjából és szinte lelki kényszernek engedve csapott le azonnal minden pöffeszkedő tudatlanságra, protekcióra, magyartalanságra, sőt harcos természetére folytán a vele nem egy nézeten levőkre. Az ilyen kritikáival aztán — írja róla Korányi — »eljátszotta a kedves és ár-

tatlan ember reputációját azok előtt, akik a sima modort és békés együttélést mindenek fölé helyezték és törékeny tekintélyüket féltették».

De pártfogói fáradhatatlanok voltak a kapacitálásban, melynek egy humoros esetét olvashatjuk Korányi Frigyesnek Markusovszkyról írott mesteri emlékbeszédében: »Markusovszky fáradhatatlan volt a Balogh felőli vélemények helyreigazításában és különösen a nagytekintélyű Wagner János megnyerésére sem időt, sem fáradságot nem kimélt. Midőn nála egyizben Hirschler Ignáccal együttesen találkoztunk, s mindhárman igyekeztünk őt meggyőzni Balogh physiologiai és experimentális képzettsége, óriási munkakedve és aranytiszta jelleme felől és arról, hogy a pachymeningitisről írott, sokat difficultált cikkei nagyrészt ezen pathologiai fejezet akkori kezdetlegességét tükrözik vissza: — Wagner mint végső ellenvetést Balogh külső megjelenését és modorát hozta fel és azon aggodalmát fejezte ki, hogy fölvétele a tanári testületbe nyugtalan és zavaró elemet képezne.

Markusovszky, aki humoros ötletekkel mindig készen állott, mosolyogva e szavakkal lépett az agglegény Wagnerhez: »Kedves Barátom, ha te feleséget akarnál választani, akkor én neked egy olyan mozgékony lényt, mint Balogh Kálmán, igazán nem ajánlanék, de miután nem háztartásodat osztod meg vele, a tanári testületben pedig elég nyakravalós ember lesz, aki fékezi: azért én neked nyugodtan ajánlhatom Balogh Kálmánt«. A tréfának meg volt a hatása: Wagner meg volt nyerve, s Baloghnak később teljesen sikerült Wagner barátságát és becsülését megnyernie.

Igy esett, hogy hosszú és kitartó küzdelem után 1867-ben a pesti egyetemre nevezték ki rendes tanárnak, ahol az akkor még fennállott orvos-sebészi tanfolyamon az elméleti orvostan tárgyait adta elő. Nem volt boldogabb ember Balogh Kálmánnál. Tele munkakedvvel, lázas tettvággyal költözött fel Pestre, s boldogságát csak fokozta a harmónia, mit munkája után otthonában szellemdús neje és szép gyermekei körében élvezett. Őt is áthatották azok az új teremő erejű gondolatok, melyek a béklyóiból szabadult nemzet vezetésre hivatott tagjaiban ébredtek és őket lelkes munkára, évtizedek, sőt századok mulasztásainak pótlására serkentették.

De itt a fővárosban sem ment simán a dolga a sorstól örökös küzdeésre hivatott Balogh Kálmánnak. Csalódnia kellett

mindj
akarv
átal
meg
hitt a
a má
Balog
többs
Még
csepp

nyira
gyerm
verte
volt.
keres
oltja
megj
kiadv
Akad
hirne
dése
esett
dásb
edén
nagy
ered
igye
kor
latla
egy
nyira
tül m
az o
lőde
ségé
utat
teme
része
gét,

mindjárt kezdetben, mikor első sorban is a dolgozási lehetőséget akarván magának megteremteni, részletes tervet készített intézete átalakításáról és felszereléséről, s azt a tanári testület elé vitte meg sem gondolva, hogy annak ellenzői is akadhatnak. »Nem hitt a saját fülének, — írja Korányi — midőn egyik felszólaló a másik után kezdte fejtegetni tételeinek szükségtelen voltát. Balogh melegen védte álláspontját, néhányan támogattuk, de a többség kívánatainak jelentékeny megszorítása mellett döntött. Még ma is előttem van kipirosodott arca, amelyen nagy könnycseppek hömpölyögtek alá átlátszó szeméből«.

Csakhamar azonban más bánata is támadt: neje, kit anyyira szeretett, hosszú szenvedés után meghalt és ő három gyermekével egyedül maradt. Ezt a lelki csapást sohasem heverte ki és többé újra nem nősült, noha ekkor csak 33 éves volt. Erős jelleme és akarata arra ösztönözte, hogy a munkában keressen vigasztalást. Dolgozik tehát, sokszor a hajnal fénye oltja ki lámpáját és sűrűn közöl. Sok közleménye németül is megjelenik Virchow archivumában és a Kaiserliche Akademie kiadványaiban. Magyarul dolgozatai az Orvosi Hetilapban és az Akadémia értesítőjében jelentek meg, tekintélye és tudományos hírneve egyre növekedett és nem ejtett csorbát rajta az a tévedése sem, amibe az akkor híressé vált Cohnheimmal szemben esett, mikor erélyesen és szokott gúnyoros modorában tagadásba vette, hogy a fehér vérsejtek át tudnának hatolni az edények falán és a genyképződésben részt vennének. Cohnheim nagy jelentőségű felfedezését, a diapedesist optikai csalódásból eredő tévedésnek nyilvánította és ezt rajzokkal is bizonyítani igyekezett Virchow archivumában. Ez a támadása Cohnheim akkor már igen elismert tekintélyével szemben nagyon megfontolatlan volt és okot szolgáltatott arra, hogy a nagy pathologus egy tanítványa arra sértő és durva válaszban feleljen, ami anyyira elkedvetlenítette Baloghot, hogy ettől fogva többé németül nem is közölt semmit. Sőt — Korányi szerint — talán ez volt az oka annak is, kapcsolódva az osztrákoknak a rohamos fejlődést mutató magyar ügyel szemben egyre növekvő féltékenységgel, hogy Balogh nem tett hosszabb lélegzetű tanulmányutakat külföldön, bár nagyon szeretett utazni. Ha ment is, az egyetemeket, intézeteket csak futólag látogatta meg. Szerintem nagy része volt ebben erősen önálló szellemének, féltette eredetiségét, csakis önmagából akart meríteni, s talán ezért őrizte anyyira

magát idegen befolyásoktól. Hiszen még a legjobb dolgot is idegenkedéssel fogadta, ha az idegenből jött, s tudjuk, hogy a Markusovszky által bevezetni óhajtott továbbképző kurzusokat is ellenezte, — német majmolásnak nevezte azt.

De nemcsak ez az elkedvetlenedés volt gátló hatással Balogh Kálmán tudományos fejlődésére, hanem az a sokirányú organizátori munka is, amibe tevékeny és lelkes emberek könnyen belesodrónak. 1868 óta már a kari jegyző tisztét viselte és alaposan el volt látva munkával a sok új terv, tanszék, intézet indokolása s a feliratok szerkesztése, mérőföldes ülésjegyzőkönyvek megírása révén. Az Orvosi Hetilapnak nemcsak főmunkatársa, hanem mint lelkes nyelvújító valósággal correctora is lett és Taylor orvosi jogtudományának további kötetait is fordítani kezdte. Az 1868-ban megalakult Orsz. Közegészségi Tanács is nagy munkát rótt reá, mert az 1871-ben kibocsátott első magyar hivatalos gyógyszerkönyv szerkesztését is reá bízta. Ezzel úttörő munkát végzett Balogh Kálmán, melyben, bár segítségére voltak nagyképzettségű gyógyszerész munkatársai: Müller Bernát, Müller Kálmán báró édesapja, Jármay Gusztáv és az akkor már nagytekintélyű Than Károly, mégis a munka orosz-lánrészét ő maga végezte. Ő mindig, így az első gyógyszerkönyv megalkotásában is önállóságra törekedett és ezért oly mértékben mélyedt el az ehhez szükséges ismeretekben, hogy ebből a nagy szellemi munkájából fakadt később megjelent csodálatos munkája, kommentárja is.

1872 újabb fordulatot hozott Balogh Kálmán életében, midőn a pesti egyetemen a sebészi tanfolyam megszüntével az egyetemi gyógyszerertani tanszékére neveztetett ki. Ezzel együtt Balogh Kálmán, mint egyszersmind a gyógyszerismeret tanára, a gyógyszerészek oktatásában is vezető szerephez jutott és teljes odaadással foglalkozott a gyógyszerészképzés egyetemi színvonalra emelésével. Az addig csak makroszkopikus drogismét növény-szövet-tani vizsgálatokkal is kiegészíteni törekedett.

A gyógyszerész-ügy országos rendezésének iniciatívája is neki köszönhető, valamint mindama színvonalemelkedés megindítása, ami később, igaz, hogy már csak halála után, utódjának és tanítványának, Bókay Árpádnak bölcs vezérlete alatt az érettségi megkövetelésére és a gyógyszerészképzésnek a többi főiskolai képesítésekkel egyenrangúvá tételére vezetett. Tanári kinevezésének évében a Magyar Természettudományi Társulat

alelnökévé választotta és annak életében, fellendülésében tevékeny része volt. Ez volt az a nagyjelentőségű év is, amelynek április havában az orvosi oktatás, egészségügy és nemzeti kultúra összetartozását oly geniálisan átérző és tervszerű agilitásában annyira kimagasló kultuszminiszterünk: Trefort Ágoston egy értekezleten eldöntötte új egyetemi intézetek, klinikák és egy országos kórház felállításának szükségességét, a tervhez Tisza Kálmán támogatását is megszerezte, a törvényhozástól a szükséges hiteleket megkapta és megindította azt a rohamos fejlődést, ami orvosi facultásunk mai magas színvonalának kiinduló pontját képezte. Az alkalmat meg kellett ragadni; legjobbjaink áldozták idejüket, tehetségüket, tudományos törekvéseiket is, hogy sorompóba állhassanak a szép tervek megvalósítására. Megindultak a tanári testületben is a tanácskozások, a bizottságok és egyik szép terv a másik után készült és mentek és jöttek a feliratok és leiratok. Balogh Kálmán, a kari jegyző mindenben benne volt, s természetesen leglelkesebben készült a saját új intézetének tervezésére és berendezésére.

Ezek a tanszék- és intézettervezési munkák hozták magukkal a szükségét annak, hogy az azokban résztvevők keressék egymással a bizalmas érintkezést és baráti fehér asztal mellett alakítsák ki maguk között azt a nézetet és álláspontot, melyet aztán a bizottságokban, minisztériumokban képviselni fognak. Balogh és Korányi voltak a kezdeményezők, kik eleinte csak Markusovszkyval, később Thannal, Lumniczerrel és Csátáryval Michalek éttermében, a Dorottya-utcában, a mai Hitelbank helyén szoktak volt összejönni, hogy baráti vacsora mellett eszmecserét folytassanak a maguk dolgai és a minisztérium tervei fölött. Később e vacsorák színhelyét a Nemzeti Kaszinó egy különtermébe tették át, hol Marchal volt a bérlő, s innen vette ez a baráti asztal a »Marchal-társaság« nevét, mintegy ez által is kifejezésre akarván juttatni a résztvevők teljes egyenlőségét és mivel az a kiváló férfiú, ki ott a főhelyet elfoglalta, aki a maga lelkét és szellemét oltotta be az egész társaságba, sokkal szerényebb volt, mintsem hogy magáról engedte volna azt elnevezni. Csak később, az ő halála után kezdte magát ez a baráti kör Markusovszky Társaságnak nevezni, örök emlékére nagy multjának és annak a férfiúnak, aki e multnak spiritus rectora, s a társaságnak éltető lelke volt.

A karnak minden ügyét ebben a fesztelen baráti körben

beszélték meg, új eszméket, új terveket vetettek fel és addig vitatták-szöttek, míg testet öltöttek. Új tanszékek felállítása, tanszékek betöltése, egyetemi építkezések tervei ép úgy képezték megbeszélés tárgyát, mint tudományos kérdések, politikai és társadalmi események. Természetesen, idővel bővült a kör, még pedig nemcsak öregekkel és tekintélyekkel, hanem fiatalokkal is a folytonosság és a jövőbiztosítására. Legtöbbször Balogh Kálmán volt a bevezető, ki éles ítéletével, kifejezett emberismeretével jól ki tudta választani az odaváló fiatal óriásokat. »Ezeknek a fiataloknak előmenetele és haladása vezetett aztán arra az optikai csalódásra, — írja Müller Kálmán — hogy a jövő boldogulás útja a Marchal-társaság asztalától indul ki. Pedig éppen fordítva állt a dolog.«

Balogh Kálmán szerepét ebben a körben oly mesterien írja le Korányi Frigyes emlékbeszédében, hogy átadom neki a szót úgy is mint kortársnak, de mint nálam kitünőbb tollú írónak is:

»Mikor a teremben megjelent — többnyire egyike a legkésőbbieknek — és szótlanul leült az asztal végére, ahol a társaság legfiatalabbjai szoktak volt elhelyezkedni, akkor homlokán még ott ültek a redők, amelyekkel félbehagyott munkájától felállott, még tekintete is lankadtan tévelygett, mintha nem is látná szomszédait, akiknek csendesesen jó estét kívánt. Aztán kiadta rendeleteit hatalmas vacsorájára, mert mint testi és lelki képessége, úgy étvágya is a közönségesen felül állott.

Mikorra a vacsoraintézkedések be voltak fejezve, akkor már ott ült ajka körül az a jólelkű mosoly, amely beszélgetései közben olyan bizalomgerjesztő vonást adott arcának, fokonyként sürübben jöttek tréfás és élces megjegyzései, amelyeket fiatal szomszédainak oda vetett, s amelyeknek kedélygerjesztő hatása székről-székre terjedt tova az asztal két hosszoldalán, míg felért a felső végre, ahol Markusovszky foglalta el a központot. Az élcek tárgyai között a napi semmiségek csak alárendelten szerepeltek, a főtartalom minden tréfás szerkezet mellett komoly hivatási, hivatalos s többször a legmélyebb tudományos tárgyra vonatkozott, s mikor az utolsó tányér is üresen állott előtte, akkor Balogh már emelt hangon vitatkozott valakivel valamely kérdés fölött, szikrázó és néha perzselő megjegyzéseket szöve közbe öntötte ki sokoldalú, mélységes tudásának árját.

Nézeteit sohasem leplezte, meggyőződését sohasem hallgatta el, elveit sohasem változtatta, azok mindenkor a haladás és szellemi szabadság, az igazság elvei voltak, ezek fölött senkivel és semmi viszonyok közt nem pactált. — Nem létezett az emberiség mozgalmái közt egy sem, amelynek állásáról ő ne lett volna tájékozva, a szocialisztikus mozgalmakról épen úgy, mint az afrikai kutatók útjáról, e mellett nyilatkozatai soha sem viselték az olvasottak elrecitálásának pedáns színezetét magukon, hanem mindig meglátszott, hogy amiről beszélt, azt, ha magába vette: saját eszméjévé alakította. Természetes, hogy a szorosabban vett tudományos kérdések is szőnyegre kerültek, s e téren megint az ő saját legbensőbb egyénisége nyilvánult legélénkebben az ő szűkebb szakában, a gyógyszeratan terén — nem ritkán nekünk klinikusoknak kétségbeejtésére. Balogh ritkán nyilatkozott másként, mint pozitív fogalmazásban; a szakasz, amiről legszívesebben beszélt, a méregtan volt, az ide tartozó anyagok és szerek, amelyekkel tanításban is előszeretettel foglalkozott, természetüknek minden legkisebb részletéig hatalmában voltak, épen úgy a pathologia azon része, amely kísérleti és demonstratív úton tisztázható. Mihelyt azonban olyan functionális viszonyok jöttek szóba, amelyeknek lefolyása hosszas és bonyolódott, vagy olyan homályosak, amelyeknek tényezői a tüzetes analysisnek nem hozzáférhető: ott elutasító, sőt néha mereven visszautasító tudott lenni mások nézetei iránt, és senki a therapeuták tanait csipősebben nem tudta bírálni, mint ő, a pharmacologus. Arra, hogy megállapított nézetétől valaki eltérítse, az ilyen társalgás többnyire alkalmatlan volt, ilyen kísérletekkel szemben a hevességig tudott melegedni s a capacitatio heveskedését csak fokozta.

Testi és lelki organisatiója heroikus fokozatra, — ha szabad a kifejezést használnom — magas anyagcserére volt berendezve s úgy mint szellemének táplálását tágméretű körből mérítette; úgy mint tevékenységi ingere a pihenés és álmom emberileg legkisebb mértékével beérve, csak nagy tevékenység által volt kielégítve: úgy élvezeteiben is nagy ingereket keresett, szinte korlátot nem ismerő erőérzetében sem az egyik, sem a másik irányban önfékezés szükségének érzetével nem birt. Midőn másokat az éj előhaladása s annak tudata, hogy a következő nap ismét munkára szólítand — kényszerített megszakítani az üdítő társalgást, akkor ő még mindig emelkedett kedélyhangulat-

ban tartotta meg helyét, hálás érzettől eltelve azon barátok iránt, akik társaságában maradni készek voltak, s ha az éttermet elhagyta: akkor, ha épen szép holdvilágos éj volt s társai akadtak: kocsira ült, hogy, habár téli fagyasztó hidegben, kikocsizzék a budai hegyekbe s ott bevárja a hajnal hasadását, amelyről másnap virgili bucolikákba illő lelkesedéssel beszélt. Reggel hat órakor ha kellett tanári előadásra ment, vagy félbehagyott munkájához ült».

Baloghot az elmondottakban csak körvonalasan jellemzett nagy tevékenysége, egyre fokozódó tudományos tekintélye az orvosi és egyetemi közélet terén mind előkelőbb vezető szerepre rendelte. Rupp N. János kari dékán halála után 1880-ban a kar bizalma benne összpontosult és dékánná őt választották, mint aki már addig is Markusovszkyval tartott benső barátsága, bonyolult vitákban is mindig helytálló éleslátása, meggyőző felszólalásai révén afféle koronázatlan királya volt a karnak, — és ezt a bizalmat ezután még nyolcszor egymásután élvezte egészen halála napjáig. Az orvosegyesületben is vezető szerepet játszott és alelnöke, majd később tiszteletbeli tagja lett. Közéleti tevékenysége és az oktatásügy terén szerzett érdemei elismerésül a király 1881-ben a III. o. vaskorona **renddel** tüntette ki.

Ha általánosságban mondhatjuk is, hogy Balogh Kálmán Pestre jövetele után 1870 óta inkább organizátori munkát végzett, ez nem úgy értendő, hogy a kísérletes tudományos munkának egészen hátat fordított. A hetvenes években még önálló és teljesen modern kutató kísérleteket végzett kórtani, bacteriologiai és vegytani irányban és egy egész sorozat munkája jelent meg a bomló szerves anyagokról, a fertőző bántalmakról, s a láz okáról. Az Akadémia által kiadott munkája pedig: »Az agy féltékéinek és a kis agynak működéséről« — úttörő munka az idegrendszeri localisatio terén.

1879-re esik legnagyobb irodalmi művének, 1145 oldalas, illetve tárgymutatójával 1172 oldalas kommentárjának megjelenése is. Ez a világirodalomban is párját ritkító mű kétségtelenül egy változatos tanpálya kísérleti tapasztalatai és sok évi irodalmi adatgyűjtés alapján íródott. Nemcsak a Magyar Gyógyszerkönyv anyagát tárgyalja, hanem kiterjed az akkor érvényben levő összes pharmacopoeák egész anyagára, sőt a sehol sem hivatalos méreganyagokra is, s korának legmegbízhatóbb

forrásmunkája volt. Megkülönböztette a külföldön szokásos nagy Kommentároktól az, — ami értékét különösen orvosok előtt nagyon emelte, s nagy része volt abban, hogy az aránylag drága könyv három év alatt elfogyott, — hogy a növényi és vegyi szer-
rek tüzetes ismertetése mellett (származás, gyűjtés, előállítás, szennyezések és hamisítások) teljes gyógyszerhatástant is adott, amiben egyrészt széleskörű kísérleti és toxicologiai ismeretei, másrészt annyira biztos kritikája is kifejezést nyertek.

Az óriási szellemi munka, mit kifejez az, hogy csupán könyvei, miket megirt, 4800 nyomtatott lapnál többet tettek ki, — párosulva azzal a kiméletlen életmóddal, amit magára kényszerített, erős szervezetét lassanként felőrölték s az idült Bright-kór decompensatiós tünetei kezdtek rajta mutatkozni. De Balogh még így is keményen tartotta magát, s kartársai aggodalmaskodását — mit vértelen arca, munkadyspnoéja, sokszor mutakozó aluszékonysága váltottak ki, — bajáról tudni sem akarva háritotta el magáról, míg végre 1886-ban egy tüdőgyulladás kényszerítette arra, hogy Korányi Frigyes tanártársának tanácsát vegye igénybe. Az első orvosi vizsgálat igazolta az aggodalmakat. Lassan felépülvén, a szünidőt Kissingenben akarta tölteni, hol általános vízkórja, decompensatiós nehéz légzése teljes mértékben kifejlődött. Korányi hozta haza és küzködött vele itthon, mert dacára súlyos állapotának, sem gyógyszerek bevitelére nem volt rábirható, sem az akkortájt egyedül üdvöztető tejkúrának nem akarta magát alávetni. Látva, hogy állapota nem javul és mindig bizva vastermészetében azzal akarta vízkórját leküzdeni, és ebben is micsoda éles jövőbelátást árult el! — hogy sem italt, sem ételt nem vett magához és ezt a draszticus kúrát orvosai állandó rettegése mellett 12 napon át tudta tartani. És ime akarata győzedelmeskedett; vizenyője felszívódott és kiürült. Állapota annyira javult, hogy 1887 őszén orvosa és barátai minden ellenzése dacára is tanári és dékáni teendőit újra ellátta és én élő tanuja vagyok annak, hogy alig mulasztott el néhány előadást a reggel 7—8-ig tartó óráiból a téli féléven át. Tavasz felé esett újra vissza előbbeni súlyos állapotába és fiának és egyik leglelkesebb hivének, Réczey Imrének odaadó ápolása mellett 1888 júliusának 15. napján befejezte szenvedéseit.

Bár egy év óta mindenki el volt készülve halálára, mégis megrendült gyásszal állotta körül ravatalát nemcsak a tanár-

testület és szoros baráti köre, hanem az egész orvostársadalom s a háttérben az ország művelt laikus nagyközönsége is, akik ha nem is a szakember közelségéből, de hallomás, szóbeszéd, mondhatnám a »Balogh-legendák« útján szereztek tudomást nagyságáról és tisztelték szellemének átütő erejét. Jól emlékezem reá, hogy még érettségi előtt álltam, s csak szó volt róla, hogy orvos leszek, mikor az apám egyszer az Üllői-úton újjal mutatva rá, tiszteletteljesen súgta fülembe: »Ott megy a nagy tudós, Balogh Kálmán, az orvosok mindenható dékánja«. És én a fogékony ifjú csodavárásával bámultam meg a fekete salon-kabátban, hátratett karokkal haladó, széles vállán hatalmas fejet hordozó alakot, ki elől mindenki kitért, a szembejövők fele alázatosan köszönt, mit ő csak mutató ujjának kalaphoz érintésével, olykor egy merev fejbiccentéssel viszonzott. Hihetetlenül élénken vésődött emlékezetembe tiszteletet parancsoló alakja, s még akkor is csak ezt láttam benne, mikor törekenyen roskadt elébünk előadói székébe és a sors mysticus játékának érzem, hogy most mint tanszéki utóda az ő hivatását folytatom az orvosképzés terén és centenariumán nekem jutott a fölötte megtisztelő szerep, hogy róla emlékezzem.

Bár Balogh Kálmánt bizvást tekinthetjük a tudomány terén még ma is absolut értéknek, helyesen megítélni és méltatni érdemét csak úgy tudjuk, ha korának színvonalába állítjuk élete munkáját és eredményeit. Noha éltek már előtte is nagy megfigyelők és felfedezők, a kísérletes orvostudomány az ő idejében kezdte csak bontogatni szárnyait és ő azok közé tartozott, akik azonnal megéreztek ez új irány szárnycsapásainak erejét, az éltető levegőt, mit magával hozott és minden képességüket, idejüket, mondhatnám physikai erejüket ennek szolgálatába állították. De ő nemcsak szolgálta a tudományt, hanem annak eleven erejévé is tudott lenni, aki nem tért ki az útjába vetődő tárgyi és személyi akadályok elől, hanem mint a hegyről rohanó patak sziklákat, ő sziklaként álló tévtanokat, fenyőként égbenyúló tekintélyeket is megtámadott, hogy célját, az új igazságok terjesztését elérhesse és azokat megvédelmezhesse. Ha e téren ilyen harcmódor mellett olykor vereségei is voltak, nem von le semmit értékéből.

Az új igazságok keresése és kritikája mellett szinte hihetetlen asszimiláló szellemi képessége volt. Ha az akkori felsőoktatás nyomorúsága mellett egy-egy új tárgy tanításával bízták meg, —

(men
nem
bizt

mell
rező
jesül
nagy
együ
de a
Kálm

legtő
Tudo
szint
késé
mint
tuma
is ö
hatal
tudás
dem:
vábbo
désér
embe
egyét
sünk
az 50
hálás
oros
jegyz

(mennyre emlékeztet ez mai folytonos reduktív rendszerünk!) nem riadt meg a nehézségektől és egy év alatt már félelmetes biztonsággal otthon volt új tárgyában is.

Igazi elemébe azonban akkor jutott, mikor gazdag tudása mellett az organizátori munkát is megkezdhette. Mélyen gyökerező hazafias érzése ebben a munkakörben nyert tökéletes kiteljesülést és hozta őt oly közeli baráti viszonyba orvosi oktatásunk nagy reformátorával, Markusovszky Lajossal. Ideáikat, terveiket együttesen, hol az egyik, hol a másik inspirációjára építették, de az embereket »the right man on the right place« Balogh Kálmán szállította neki.

És ebben találta meg leginkább hivatottságát, s tudott legtöbbet használni hazájának, nemzetének és tudományának. Tudományra termettsége és rengeteg anyag fölött uralkodó, szinte lenyűgöző tudása és ebben gyökerező kritikája nélkül kétségtelen, hogy nem lehetett volna olyan szervező és alkotó, mint amilyennek őt megismertük, de hogy ez volt igazi őstalentuma, arra mutat az, hogy még kutató szelleme és tudásvágya is önként ennek szolgálatába állott, mikor tankönyveit, végül hatalmas kommentárját megírta, amelyek egy-egy szakmabeli tudás jól organizált keretbe foglalásai. Hogy mi a nagyobb érdem: a tudás millió rekeszü épületének egy-egy rekesszel továbbépítése-e, avagy az építők gyors és harmonikus összműködésének megszervezése, arról hagyjuk vitázni a bölcseket, s az emberiség nagyjainak életíróit: — de mi a 100 év távlatából, egyetemeink kultúrcsarnokainak mai fényes magaslatából vessünk egy pillantást orvosi kultúránk nyomorúságos állapotaira az 50-es és 60-as években és ez óriási különbségből mérjük le hálás emlékezéssel annak érdemét, kinek e hatalmas lendületben oroszlánrésze volt. Balogh Kálmán nevét és emlékét örök hálával jegyzi föl a magyar orvostudomány történetírója.

Dr. Vámossy Zoltán.

*Prof. Z. v. Vámosy: K. Balogh.** Am 29. September 1935 waren es 100 Jahre, dass K. Balogh, einer der hervorragendsten ungarischen Gelehrten, in Szolnok geboren wurde. Seine Universitätsstudien absolvierte er in Budapest und wurde hier im Jahre 1856 zum Doktor der Medizin promoviert. 1859 wurde er Assistent des berühmten Csermáks, Professor der Physiologie, des Erfinders des Kehlkopfspiegels, der auch auf den jungen Assistenten einen grossen Einfluss ausübte. Unter diesem Einflusse erschien eine Reihe seiner Mitteilungen aus dem Gebiete der Physiologie, pathologischen Histologie, Pharmakologie und Hygiene, was seine bewunderungswürdige Vielseitigkeit beweist. 1863 habilitierte er sich in der medizinischen Fakultät für Pathologie, noch in demselben Jahre aber wurde er zum Universitätsprofessor in Kolozsvár ernannt, wo er Physiologie, Pathologie und gerichtliche Medizin vortragen musste. Trotz dieser ausserordentlich grossen Inanspruchnahme erschienen von ihm binnen kurzer Zeit drei Lehrbücher: ein physiologisches, ein pathologisches und ein pharmakologisches Lehrbuch. 1867 wurde er Professor an der Universität zu Budapest, wo er anfangs die Gegenstände der theoretischen Medizin unterrichtete, im Jahre 1872 aber zum Professor der Pharmakologie und Pharmakognosie ernannt wurde. In Budapest entfaltete er eine grosse wissenschaftliche und organisatorische Tätigkeit. Von seinen grösseren Werken soll blos sein 1172 Seiten umfassender „Kommentar zum ungarischen Arzneibuch“, ferner die I. und II. Ausgabe des ungarischen Arzneibuches erwähnt werden. Als Dekan erwarb er sich grosse Verdienste um die Entwicklung der medizinischen Fakultät. Die anstrengende Arbeit und schonungslose Lebensweise untergruben frühzeitig seine Gesundheit, er starb 1888, in seinem 53. Lebensjahre. Seine Vaterstadt Szolnok veranstaltete in dankbarer Anerkennung anlässlich der 100. Jahreswende seiner Geburt ein Erinnerungsfest und bezeichnete sein Geburtshaus mit einer Gedenktafel.

* Auszug aus einer Gedächtnisrede.

35
ten
si-
hre
si-
Er-
ten
ien
gie,
was
ili-
gie,
ts-
nd
nt-
zer
nd
der
der
ro-
In
to-
72
h“,
hes
um.
nde
eine
ter-
lich
and

